

Academische vaardigheden in het voortgezet onderwijs en aansluiting bij het hoger onderwijs

Project Academische Vaardigheden vo-ho, in het kader van het Regionaal Ambitieplan Zuid-Nederland, Tilburg University

Deel 2 2019-2020

Onderzoekers: Rian Aarts, Gepco de Jong, Anneke Madern, Simone van de Ven en Joop van der Kuip
Tilburg University, Odulphus Lyceum, november 2020

Colofon

Het projectteam Academische Vaardigheden vo-ho bestaat uit Gepco de Jong en Anneke Madern, docenten aan het Odulphuslyceum en Rian Aarts, universitair docent Tilburg University. Simone van de Ven, student aan de Universitaire Lerarenopleiding Tilburg, heeft in het kader van haar afstudeerthesis een deelonderzoek uitgevoerd binnen het project. Joop van der Kuip, onderzoekscoördinator van het Odulphuslyceum heeft adviezen en feedback gegeven. Wij danken Rowan Huijgen en Marianne den Hertog van het Wetenschapsknooppunt Erasmus Universiteit Rotterdam voor hun feedback op concept versies van de leerlijn.

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Resultaten van de inventarisatie
3. Uitgangspunten voor het opzetten van de leerlijn
4. De leerlijn academische vaardigheden
5. De leeractiviteiten
6. Gebruikte bronnen voor de leerlijn

1. Inleiding

Het project Academische Vaardigheden vo-ho vond plaats in het kader van het Regionaal Ambitieplan (RAP) Zuid-Nederland, waarvan één van de hoofdoelen de bevordering van de aansluiting van voortgezet onderwijs (vo) en hoger onderwijs (ho) is. In dit project werd het gedeelde probleem van de problematische aansluiting vo-ho gezamenlijk opgepakt in een werkgroep waarin ho en vo samenwerken. Het project werd uitgevoerd in opdracht van de regionaal samenwerkende ho-instellingen in het kader van het Regionaal Ambitieplan Zuid-Nederland. We hebben daarbij gebruik gemaakt van een reeds bestaand samenwerkingsverband tussen universiteit/hbo en vo-scholen, de academische opleidingsscholen (AOS) van Ons Middelbaar Onderwijs. De uitvoering is gedaan in een samenwerking tussen docenten en studenten. Er is een Professionele Leergemeenschap (PLG) opgezet waarin een onderzoeker van Tilburg University, twee docenten van het Odulphuslyceum en studenten van de Universitaire Lerarenopleiding Tilburg participeerden.

Het onderzoek bestond uit twee delen:

- I. Inventariserend onderzoek naar academische vaardigheden vanuit de kant van de universiteiten (verwachtingen) en vanuit de kant van vo-scholen (wat wordt aangeboden). De uitkomsten uit deze inventarisatie (verwachtingen ho, huidige praktijken vo) vormden het uitgangspunt voor het tweede deel.
- II. Ontwerp van een leerlijn academische vaardigheden en het opzetten, uitproberen en bijstellen van leeractiviteiten.

Deel I is uitgevoerd in studiejaar 2018-2019 en daarover is verslag gedaan in Aarts et al. (2019). In onderhavig rapport worden de resultaten van de tin in studiejaar 2019-2020 uitgevoerde deel II belicht. We bespreken de resultaten van de inventarisatie en de uitgangspunten die we op grond daarvan voor de leerlijn geformuleerd hebben. Vervolgens geven we een overzicht van de leerlijn en de activiteiten die daarbinnen een plaats hebben. We sluiten af met de bronnen die gebruikt zijn voor de leerlijn en de literatuurlijst bij dit verslag.

Dit onderzoek heeft ons meer inzicht gegeven in academische vaardigheden en de plek van deze vaardigheden in de overgang van voortgezet onderwijs naar hoger onderwijs. We verwachten dat ons onderzoek ook voor collega's in het voortgezet en hoger onderwijs meer duidelijkheid op dit terrein geeft en dat het een basis kan zijn voor verder onderzoek. We hopen ook dat de materialen die we ontwikkeld hebben, hun toepassing zullen vinden in de onderwijspraktijk van collega's in het voortgezet onderwijs. Met dit alles denken we een steentje bijgedragen te hebben aan het verbeteren van de overgang van voortgezet naar hoger onderwijs en aan het beperken van uitval van studenten in het hoger onderwijs.

2. Resultaten van de inventarisatie

De inventarisatie die in 2018-2019 plaatsvond bij scholen voor voortgezet onderwijs en bij instellingen voor hoger onderwijs leidde tot de volgende bevindingen:

De kern van academische vaardigheden wordt gevormd door onderzoeksvaardigheden en communicatieve vaardig-

heden. Kritische houding wordt vanuit de ho-instellingen ook als een essentiële academische vaardigheid gezien; bij de vo-scholen is dat in iets mindere mate het geval. Daarnaast maken een aantal andere vaardigheden deel uit van het concept academische vaardigheden: zelfregulatie, samenwerking en creatieve vaardigheden. Ho-instellingen zijn meer geneigd deze vaardigheden als academische vaardigheden te benoemen dan vo-scholen. Universiteiten en hogescholen richten zich in hun onderwijs academische vaardigheden voornamelijk op communicatieve vaardigheden, onderzoeksvaardigheden en zelfregulatie. Zij signaleren bij binnenkomende studenten vooral tekorten op het gebied van communicatie, maar daarnaast ook op het gebied van zelfregulatie en het ontbreken van een kritische houding. Men geeft daarbij wel aan dat er grote verschillen zijn tussen studenten. Ook zijn er verschillen tussen ho-instellingen wat betreft de vaardigheden waaraan zij het meeste waarde hechten. De ho-instellingen zien over het algemeen een grote rol voor het voortgezet onderwijs in het aanbieden van academische vaardigheden. Er zijn wederom verschillen tussen en binnen ho-instellingen in de vraag aan welke vaardigheden meer aandacht besteed zou moeten worden. In grote lijn laat het onderzoek zien dat prioriteit gelegd wordt bij een kritische basishouding en studievaardigheden. Daarnaast vinden de ho-instellingen communicatie en onderzoeksvaardigheden van belang, gevolgd door sociale en creatieve vaardigheden. Overigens legt de technische universiteit de prioriteit juist bij de creatieve/ondernemende vaardigheden.

Binnen het voortgezet onderwijs wordt momenteel vooral in afzonderlijke vakken aandacht besteed aan academische vaardigheden. De focus ligt op communicatieve- en onderzoeksvaardigheden, met daarbinnen een focus op schrijven, bronvermelding en onderzoek doen in het kader van het profielwerkstuk. Daarnaast wordt ook aandacht

besteed aan samenwerking). Op sommige scholen wordt er op een structurele manier gewerkt aan academische vaardigheden via het aanbieden van speciale vakken (Academische Vaardigheden, Eureka, Wetenschap, Big History) in een leerlijn die loopt over alle jaarlagen en meestal uitmondt in het profielwerkstuk.

3. Uitgangspunten voor het opzetten van een leerlijn

Vanuit de resultaten van de inventarisatie hebben we de volgende uitgangspunten voor het opzetten van een leerlijn academische vaardigheden opgesteld:

- Academische vaardigheden vormen een complex geheel van verschillende typen vaardigheden, bestaand uit onderliggende/basale vaardigheden (kritische houding, zelfregulatie, sociale vaardigheden), typische academische vaardigheden (onderzoeksvaardigheden en communiceren) en professionele vaardigheden (creatieve/ondernemende vaardigheden). De vaardigheden zijn met elkaar verweven en zouden ook in een aanbod geïntegreerd moeten worden.
- Er is geen uitspraak te doen over welke vaardigheden wel en welke niet in het voortgezet onderwijs aan bod zouden moeten komen. In feite is een voorbereiding op alle vaardigheden gewenst vanuit de ho-instellingen.
- Een combinatie van vaardigheden zou in het vo meer aandacht kunnen krijgen. De vaardigheden zouden verweven kunnen worden in diverse vakken.
- Als integratie in verschillende vakken (nog) niet haalbaar is, kunnen scholen ook starten met een apart vak

Academische Vaardigheden om zo veilig te stellen dat academische vaardigheden daadwerkelijk aan bod komen.

- Het profielwerkstuk biedt een uitgelezen kans om verschillende academische vaardigheden aan bod te laten komen.
- Een leerlijn AcVa moet lopen in alle leerjaren van het vo. Het is van belang om vroeg - in de onderbouw – te starten en de lijn over alle leerjaren uit te bouwen.
- Alle academische vaardigheden krijgen in de leerlijn AcVa een expliciete plek: zelfregulatie, samenwerking, onderzoek, communicatie, kritische houding en creatieve vaardigheden.
- De leerlijn AcVa moet algemeen bruikbaar zijn. Het biedt een globale leerlijn met richtlijnen voor het aanbod AcVa, die nader ingevuld kunnen worden voor een specifiek vakgebied/onderdeel.

4. De leerlijn academische vaardigheden

Aan de hand van de uitgangspunten, zijn we gekomen tot onderstaande Invulling van de leerlijn Academische Vaardigheden:

- De leerlijn beschrijft de ontwikkeling van de zes academische vaardigheden (en subvaardigheden).
- De leerlijn loopt op aan de hand van de criteria: complexiteit en mate van zelfstandigheid. De complexiteit van de taken en de mate van zelfstandigheid die leerlingen daarbij hebben loopt op in de leerlijn.
- De leerlijn omvat drie niveaus: basis, competent en gevorderd. De niveaus kunnen gekoppeld worden aan leerjaren, maar deze koppeling geeft slechts een

globale indicatie.

- Basisniveau geldt voor de onderbouw (leerjaar 1 en 2, en eventueel 3). Bij dit niveau gaat het om eenvoudige taken die met begeleiding uitgevoerd worden.
- Competent niveau geldt voor leerjaar 3 en 4. Het middenniveau betreft enigszins complexe taken die semi-zelfstandig uitgevoerd worden.
- Gevorderd niveau geldt voor leerjaar 5 en 6. Bij het gevorderde niveau gaat het om complexe taken die zelfstandig uitgevoerd worden.
- De leerlijn geeft per academische vaardigheid aan hoe deze gestimuleerd kan worden in het onderwijs.
- De leerlijn is in eerste instantie beschreven voor docenten, zodat zij de leerlijn kunnen gebruiken om activiteiten te kiezen of te ontwerpen om bepaalde academische vaardigheden te stimuleren. Daarnaast kan de leerlijn gebruikt worden om te bepalen welke vaardigheden leerlingen al beheersen en waaraan nog aandacht besteed moet worden (formatieve evaluatie).

5. De leeractiviteiten

Naast de algemene leerlijn is er een nadere invulling gemaakt door een drietal lesactiviteiten concreet uit te werken. Deze activiteiten dienen als concrete voorbeelden voor de inzet/toepassing van de leerlijn. Bij deze activiteiten wordt aangegeven op welke academische vaardigheid de focus ligt en welke vaardigheden daarnaast ook een rol spelen.

De lesactiviteiten die opgesteld zijn, zijn:

■ Practicum 'De kleur van groente en fruit'

Deze activiteit kan uitgevoerd worden bij het vak biologie in leerjaar 4 VWO en ligt op gevorderd niveau (enigszins

complex en semi-zelfstandige uitvoering). De focus ligt op het stimuleren van onderzoeksvaardigheden. Daarnaast heeft de activiteit nevendoele op het gebied van sociale vaardigheden/samenwerken en op het gebied van creatieve/ondernemende vaardigheden, voornamelijk wat betreft pro-activiteit en besluitvaardigheid.

■ **Leeractiviteiten zelfregulerend leren en schrijfvaardigheid**

Het gaat hier om drie leeractiviteiten, die uitgevoerd kunnen worden bij het vak Nederlands in 4 vwo. De activiteiten liggen op gevorderd niveau (enigszins complex en semi-zelfstandige uitvoering) en zijn gericht op het stimuleren van zelfregulerend leren en schrijfvaardigheid. De activiteiten zijn: ‘coöperatief beoordelen van schrijfproducten’, ‘Wat voor type schrijver ben je?’ en ‘Bouwplan en schrijfdoelen’.

■ **Klassiekers in de Nederlandse literatuur**

Deze activiteit kan uitgevoerd worden bij het vak Nederlands in 5 vwo en ligt op competent niveau (complex en geheel zelfstandig). De focus ligt op het stimuleren van de kritische houding van leerlingen. De onderdelen – persoonlijke kritische reflectie, feedback geven en ontvangen, ethisch besef en morele integriteit en sociaal en cultureel bewustzijn van de maatschappij – komen expliciet aan bod. Daarnaast komen communicatieve vaardigheden aan de orde, vooral schrijfvaardigheid.

■ **Gedocumenteerd schrijven ‘de vrouw is de nieuwe man’**

Deze activiteit kan uitgevoerd worden bij het vak Nederlands in 6 vwo en ligt op competent niveau (complex en geheel zelfstandig). De focus ligt op het stimuleren van communicatieve vaardigheden, voornamelijk schrijfvaardigheid.

Gebruikte bronnen voor de leerlijn

Aarts, R., de Jong, G., Madern, A., Diephuis, E. & van der Kuip, J. (2020). Academische vaardigheden in het voortgezet onderwijs en aansluiting bij het hoger onderwijs; een inventarisatie. Project Academische Vaardigheden in het kader van Regionaal Ambitieplan Zuid-Nederland. Deel 1. Tilburg University.

Van Baren-Nawrocka, J. & Dekker, S. (2019). Wetenschappelijke doorbraken de klas in! Leidraad onderzoekend leren. Nijmegen: Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit. <https://www.wetenschapdeklasin.nl/uploads/boeken/Leidraad/Boek%20Leidraad%20Onderzoekend%20leren%20WKRU.pdf>

Buis, J., Post, G. & Visser, V. (2015). Academische vaardigheden voor interdisciplinaire studies. Amsterdam: Amsterdam University Press.

De Jong, G. (2019). Academische vaardigheden op het vwo. Een descriptief onderzoek naar de integratie van academische vaardigheden in het vwo-curriculum van het kernvak Nederlandse taal en literatuur. Tilburg: St.Odulphuslyceum.

Examenprogramma academische vaardigheden VWO Schoonhovens College.

Goosen, M. & Schoordijk, F. (2014). Basisvaardigheden academisch schrijven. Bussum: Coutinho.

Handboek Academische Communicatieve Vaardigheden. Beter schrijven en presenteren op academisch niveau. Talencentrum RUG. <https://www.rug.nl/language-centre/communication-training/academic/hacv/handboek/>

Handleiding academische vaardigheden 2.0. Universiteit Utrecht: Media en Cultuurwetenschappen. <https://students.uu.nl/sites/default/files/gw-mcw-handleiding-academische-vaardigheden.pdf>

Kies Actief. Geef richting aan je loopbaan. <https://www.kiesactief.nl/>

Leerlijn voor wetenschappelijk schrijven Bachelor Gezondheidswetenschappen (2018). Maastricht University, Medicine and Life Sciences.

Madern, A. (2019). Het profielwerkstuk als pronkstuk. Implementeren van academische vaardigheden in de bovenbouw van het vwo. Tilburg: St.Odulphuslyceum.

SLO. 21e eeuwse vaardigheden. <https://slo.nl/thema/meer/21e-eeuwse-vaardigheden/>

Tilburg University, Tilburg Educational Profile. <https://www.tilburguniversity.edu/about/policy-and-finance/tep>

Wetenschapsknooppunt Radboud Universiteit. Wetenschap de klas in. <https://www.wetenschapdeklasin.nl/>

Willemen, K. (2018). Academische vaardigheden binnen het e-portfolio Simulise in de Tweede Fase. Academische onderwijs op 2College Duren-dael. <https://docentonderzoekbrabant.files.wordpress.com/2018/08/academische-vaardigheden-binnen-het-e-portfolio-simulise-in-de-tweede-fase-katrien-willemen.pdf>